

בין פרקי אבות לאבות הציונות

חברה מתוקנת בהגות היהודית והציונית

תכנית לימודים לכיתות ח בתרבות ישראל ומורשתו

הספר נכתב בהתאם להנחיות המטה לתרבות ישראל

בין פרקי אבות לאבות הציונות

תכנית לימודים לכיתות ח בתרבות ישראל ומורשתו

בבסיסה של מורשת ישראל מימי המקרא ועד ימינו עומד חזון בנייתה של חברה מתוקנת. מימושו של חזון זה מעלה שאלות מהותיות בנוגע לאופן התנהלותה של חברה כזו ודרכי השגתה. ספר הלימוד שלפניכם מבקש לייצר חוויית לימוד משמעותית סביב שאלות אלו.

הספר מורכב מיחידות לימוד העוסקות בערכי מוסר, יהודיים ואוניברסליים, הנצרכים לכינונה של חברה מתוקנת. כל יחידה מזמנת ניתוח השוואתי וביקורתי של מקורות הגות יהודית וציונית, וחיבורם אל סוגיות אקטואליות בחברה הישראלית.

הספר נכתב בהתאם להנחיות של המטה לתרבות ישראל ומורשתו במשרד החינוך, ועונה על כל הצירים המארגנים של תכנית הלימודים לכיתות ח.

עמותת רוח יהודית (ע"ר)
www.jewishspirit.org.il

כנרת, זמורה ביתן, דביר מוציאים לאור בע"מ
www.kinbooks.co.il

תוכן העניינים:

6.....**פתח דבר:** בין פרקי אבות לאבות הציונות.

7.....**יחידת מבוא:** חלום של חברה.....
כוחו ותפקידו של החלום בכינון חברה מתוקנת

15.....**יחידה א:** מסור בידך.....
תפקיד המסורת בחברה מתוקנת

25.....**יחידה ב:** שתיקה דיבור ומעשה.....
על הקשר בין שתיקה, דיבור ומעשה, ותפקידם בתיקון האדם והחברה

39.....**יחידה ג:** צאו וראו - איזוהי דרך ללמוד?.....
דרכי לימוד ותפקידן בתיקון האדם והחברה

51.....**יחידה ד:** איזוהי דרך טובה?.....
מה עושה אדם ל'אדם טוב'?

69.....**יחידה ה:** חביב אדם, חביבין ישראל.....
בין ערך שוויון בני-האדם לרעיון בחירת ישראל

83.....**יחידה ו:** כבוד האדם.....
מה בין כבוד האדם, כבוד לאומי והחובה לכבד?

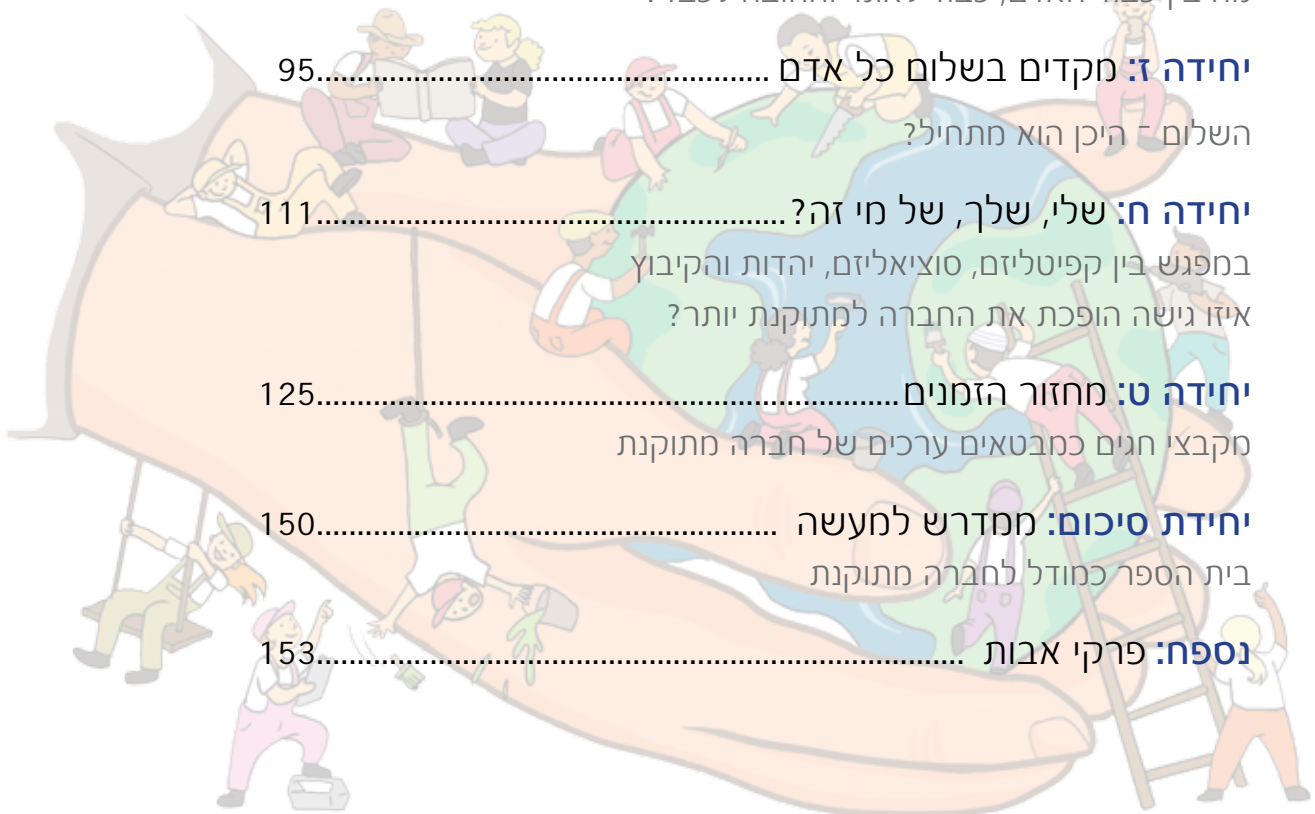
95.....**יחידה ז:** מקדים בשלום כל אדם.....
השלום - היכן הוא מתחיל?

111.....**יחידה ח:** שלי, שלך, של מי זה?.....
במפגש בין קפיטליזם, סוציאליזם, יהדות והקיבוץ
איזו גישה הופכת את החברה למתוקנת יותר?

125.....**יחידה ט:** מחזור הזמנים.....
מקבצי חגים כמבטאים ערכים של חברה מתוקנת

150.....**יחידת סיכום:** ממדרש למעשה.....
בית הספר כמודל לחברה מתוקנת

153.....**נספח:** פרקי אבות.....

סמלים בספר:

שאלות

פרקי אבות

משימה

האות ציונית

הצגה במליאה

פינת "הרצל אמר"

"בית המשפט"

קטע קריאה

שאלה למחשבה

מהעיתונות

מדרש תמונה

מושג

בין פרקי אבות לאבות הציונות

חזון בנייתה של חברה מתוקנת עומד בבסיסה של מורשת ישראל מימי המקרא ועד ימינו. מימושו של חזון זה מעלה שאלות מהותיות באשר לאופן התנהלותה של חברה כזו ואת הדרכים להשגתו. ספר הלימוד שלפניכם מבקש לייצר חויית לימוד משמעותית סביב שאלות אלו.

הספר מורכב מיחידות לימוד העוסקות בערכי מוסר, יהודיים ואוניברסאליים כאחד, הנצרכים לכינונה של חברה מתוקנת. כל יחידה מזמנת ניתוח השוואתי וביקורתי של מקורות הגות יהודית וציונית, במקביל לחיבורם לסוגיות אקטואליות בחברה הישראלית.

יחידות הלימוד בספר משלבות בין הצירים הבאים:

פרקי אבות:

מסכת אבות, המציבה עקרונות יסוד להתנהגות מוסרית וערכית של האדם והחברה, מאגדת בתוכה אפשרויות רבות לחיבור אקטואלי ועכשווי לחיי היום יום שלנו ולעולמנו. על רקע ההגות היהודית, שעיקרה תיקון הכלל, מתייחדת מסכת אבות בעיסוקה בתיקון היחיד ובדרך שעליו לחיות את חייו.

הגות ציונית:

כחלק מניסיונם להקים חברה מתוקנת בארץ ישראל הקדישו אבות הציונות מחשבה רבה לדרכי השגתה. הבולט שבהם, בנימין זאב הרצל, מתאר בספרו 'אלטנוילנד' ("ארץ ישנה חדשה") כיצד תיראה מדינת היהודים שתכונן על פי תפיסת עולמו – מדינה דמוקרטית, פלורליסטית ושוחרת שלום. במהלך כל יחידה נפגיש בין המשניות בפרקי אבות ובין מקורות מההגות הציונית, ונקיים שיח ביקורתי והשוואתי ביניהם. בשל אופיין השונה של מקורות אלו הדיון בכל יחידה מתקדם מהיחיד אל החברה, מהפרט אל הכלל.

האיכויות היהודיות של הדמוקרטיה בישראל:

מדינת ישראל של ימינו משלבת בין תפיסות יהודיות מסורתיות לצורות מחשבה אוניברסאליות, שהבולטת בהן היא צורת הממשל – דמוקרטיה. הלימוד ביחידות השונות בספר זה ילווה בדיון בסוגיות שעמן מתמודדת הדמוקרטיה הישראלית, זאת בתוך כדי בחינת הדרך שבה משתלבים מרכיבים יהודיים מסורתיים ומרכיבים של מחשבה דמוקרטית אוניברסאלית.

מקבצי חגים כמבטאים ערכים של חברה מתוקנת:

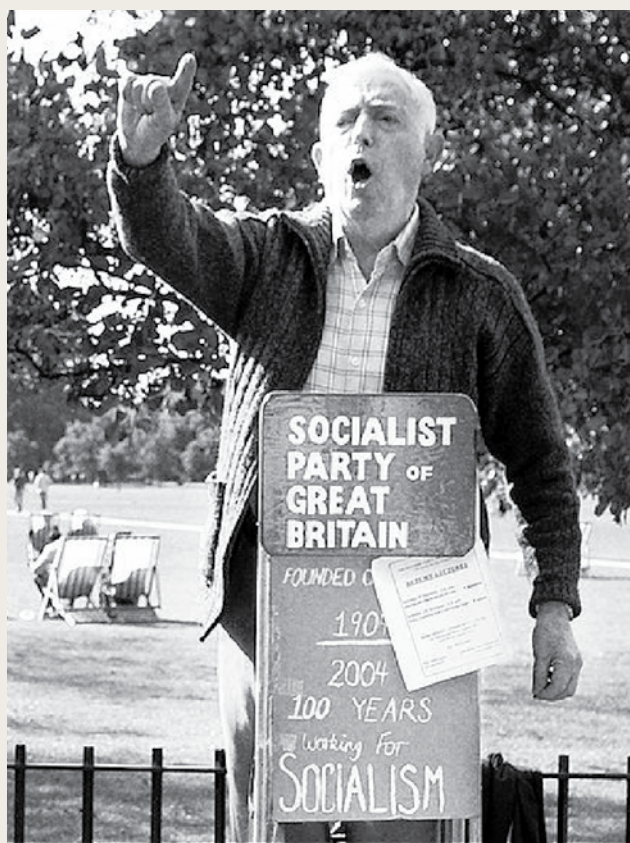
השאיפה היהודית והציונית לתיקון החברה משתקפת במועדים השונים של מעגל השנה. מועדים אלו מזמנים בחינה מחודשת של ערכים אלו, תוך כדי יישומם בחיינו. לנושא זה מוקדשת היחידה האחרונה בספר.

תקוותנו כי השילוב בין צירים אלו, ובין פרקי אבות לאבות הציונות בפרט, יאפשר נקודת מבט רחבה על החברה שבה אנו חיים, נבקש לשרטט באמצעותם קו היסטורי, תרבותי והגותי המקשר בין עבר להווה, בין יהדות לציונות, בין הפרט לחברה, ובין עיסוק רעיוני ליישומו הלכה למעשה.

שתיקה דיבור ואעשה

יחידה ב

נואם בהייד-פארק, לונדון, (צילום: פדרו פגיוארדו)

"מילה בסלע [=מטבע], שתיקה בתרי [=בשניים]"
(תלמוד בבלי, מסכת מגילה)

או במילים אחרות:

"דיבור שווה כסף, אך השתיקה זהב"

פתגמים רבים מציינים את עדיפותה של השתיקה על פני הדיבור - אך מדוע בעצם? הרי הדיבור הוא לא רק יכולת מופלאה המייחדת את האדם מבעלי החיים, אלא גם סמל לנכונותו של האדם לפעול. "לא נשתוק" נוהגים מפגינים לצעוק כאשר הם מתכוונים לעמוד על זכויותיהם ולפעול למענן.

ביחידה זו נבחן את הקשרים שבין שלושת המושגים הללו - השתיקה, הדיבור והמעשה.

נקודת המוצא שלנו תהיה דבריו של רבי שמעון בן גמליאל ב'פרקי אבות':

"וְלֹא מִצְאָתִי לְגֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה.
וְלֹא הַמְדָּרֶשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה."

(פרקי אבות, פרק א משנה טז)

מתוך דברים אלו נצא לבחון סוגים שונים של שתיקה ואת השפעותיהם על האדם והחברה.

ננתח גם את ההנגדה שבין דיבור ומעשה ונבחן את האופן בו שלוש הפעולות הללו - לשתוק, לדבר ולעשות - נדרשות ליצירתה של חברה מתוקנת.

כחלק מניתוח זה, נבחן את האופן בו ניסה הרצל לעורר שינוי בחברה היהודית, ונשאל את השאלה האם הרצל הוא איש דברים או איש מעשה?

אודיון רדון, שתיקה

"כל ימי גדלתי בין חכמים"

משימת הכנה

חשבו על דמויות של אנשים חכמים ש'גדלתם ביניהם'.
רשמו שלושה דברים שלמדתם מהם.

במה נתבטאת אופאתך
של הדמויות שציינתם
בתשובותיכם?

פרקי אבות

שמעון בנו אומר:

כל ימי גדלתי בין החכמים,
ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה.
ולא המדרש הוא העקר, אלא המעשה.
וכל המרבה דברים, מביא חטא.

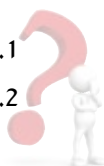
(פרקי אבות, פרק א משנה טז)

רבן שמעון בן גמליאל

שמעון 'בנו' – רבן שמעון בן גמליאל
הזקן, תנא בדור הראשון ונשיא
הסנהדרין. רבן שמעון חי בתקופה
שלפני חורבן בית המקדש והשתתף
במרד הגדול נגד הרומאים.

1. מה דעתכם על אמירותיו של רבי שמעון? השוו למה שלמדתם אתם מחכמים בחייכם.
2. מה לדעתכם משותף לשלוש האמירות של רבי שמעון במשנה?

אמירותיו של רבי שמעון מתייחסות לשלוש צורות של התנהגות:

1. דרגו את השלוש על פי מידת החשיבות שלהן, לפי דברי רבי שמעון במשנה.
2. דרגו את השלוש על פי מידת החשיבות שלהן, לדעתכם.
3. חשבו על יתרונות וחסרונות של כל אחת משלוש צורות ההתנהגות.
הביאו דוגמאות להמחשה.

תענית דיבור

שתיקה שאדם מקבל על עצמו, לפרק זמן מסוים כחלק מתהליך של חשבון נפש וכפרה. במשך תענית הדיבור, נמנע האדם מלדבר דברים הקשורים לחיי היום יום, ומשתדל לעסוק עם עצמו או עם חבר בלימוד תורה, תפילה או אמירת תהלים.

המנהג מובא בכתבי רמח"ל, מהמאה ה-17 באיטליה והוא נפוץ כיום בקהילות יהודיות רבות.

חסיד ברסלב מתבודד ביער ירושלים

במה דימויות ובמה שונות
המטרות ודרכי היישום של
הוויפאסאנה ותענית הדיבור?

מדיטציה ויפאסאנה

שיטת מדיטציה שמקורה בבודהיזם. בשנים האחרונות נפוצה בין המטיילים במזרח הרחוק וכיום מתורגלת גם בארץ. במהלך המדיטציה כל התלמידים חייבים לשמור על "שתיקה נאצלת", שפירושה – דממה של גוף, דיבור ותודעה, למשך עשרה ימים.

ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה

קראו את הקטעים שלפניכם, העוסקים במשמעויות של השתיקה, וענו על השאלות שאחריהן:

שתיקה עם עצמי

ויפאסאנה

השתיקה הייתה אחד הדברים הקשים שחוויתי בחיי. הקושי האמיתי לא היה רק לשתוק במשך עשרה ימים, אלא להימנע מכל סוג של תקשורת עם אנשים שחיו סביבי. להתגורר בחדר אחד עם אנשים שאסור לי לדבר איתם אפילו לא בסימונים או במבט. במשך עשרה ימים הייתי חייבת לשבת בדממה, והגוף צעק ורצה לזוז. בהתחלה השקט הוציא אותי מדעתי, שכן כל החיים התגוררתי בעיר, ורעש החיים הקיף אותי מכל כיוון. לאט לאט עלו מתוך השקט שאלות, שבחיי היום יום לא שאלתי את עצמי: מי אני באמת? מה אני רוצה ומצפה מעצמי? ההתמודדות עם שאלות אלו, אפשרה לי להגיע לחוויית תיקון ולקבלה מחודשת של עצמי.

טל, חוויות מהוויפאסאנה

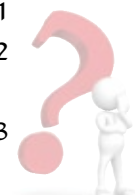

נזיר בודהיסטי בסיריקיט דאם, תאילנד

האם הייתם מצליחים
לשתוק במשך מספר ימים?

1. מהם קשיי השתיקה, על פי דברי הכותבת?
2. מה מטרת השתיקה, על פי הכותבת? האם ניתן לדעתכם להגיע למטרה זו גם בדרך אחרת? תנו דוגמאות.
3. "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה" – האם הכותבת הייתה מסכימה עם אמירה זאת? נמקו.

"סיג לחכמה, שתיקה" (מסכת אבות, פרק ג', משנה י"ג)

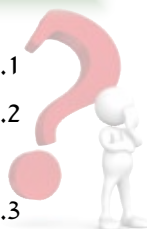
בחור הוזמן לביתה של בחורה לשם שידוך, והלך גם השדכן עמו. כשהגיעו לשם הקדים השדכן ואמר לו: זכור מה שאמר: "סיג לחכמה שתיקה". עצתי, שתמעט בשיחה ותעמיד פנים כאדם שרבות מחשבות עמוקות בלבו. נשמע לו הבחור, שתק ולא השתתף בשיחה. התחילו האנשים דנים עליו בחשאי: בחור שתקן זה מה טיבו? אמר אחד: חזותו מוכיחה עליו, שחכם גדול הוא וכולו מחשבה. נענה שני ואמר: לא, כי משורר גדול הוא וכולו רוח-הקודש. פיהק שלישי ואמר: לא זה ולא זה, אלא פשוט טיפש מופלג הוא. מיד קפץ הבחור ואמר לשדכן: הבה ונלך. כבר הכירו אותנו...

על פי ספר הבדיחה והחידוד

"יפה שתיקה לאנשים,
קל ואמר לאנשים"
מה דעתכם על אמירה זאת?
האם אתם מזדהים איתה?

1. האם לדעתכם, יש קשר בין שתיקה וחכמה? מדוע?
2. "לעתים קרובות התחרטתי על דבריי, אך אף פעם לא על שתיקתי" (פתגם רומי עתיק). האם אתם מזדהים עם פתגם זה? נמקו.
3. תנו דוגמה למקרה שבו התחרטתם על דיבור, ונסו לשער מה היה קורה לו שתקתם?

חוק ימי הזיכרון

ביום הזיכרון לשואה ולגבורה וביום הזיכרון לחללי צה"ל, נשמעת ברחבי מדינת ישראל צפירת זיכרון, המבטאת אבל ציבורי על הנופלים. במהלך צפירת הדומייה, המעוגנת בחוק יום הזיכרון, מתבקשים האזרחים לחדול מכל עיסוק, לשבות מעבודה ומנסיעה ולעמוד במקומם: "ביום הזיכרון תהא בכל רחבי המדינה דומייה של שתי דקות בהן תשבות כל עבודה ותיפסק כל תנועה בדרכים." (מתוך: חוק יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, 1963)

שתיקה לאומית

ספרו על התחושות שלכם במהלך הצפירה בימי זיכרון. האם לדעתכם נכון להנציח את הזיכרון על ידי צפירה? האם הייתם בוחרים בדרך אחרת? נמקו.

אני רואה בצפירה אירוע מופלא. עם שלם דומם. עם של מילים, של ספרים, עם של טעמים והסברים, עם של נימוקים וויכוחים – עומד יחד ודומם... לא מצאתי מעשה נכון יותר כמו דממה לאומית בעת צפירה. הרב שי פירון

4. מהי משמעות השתיקה הלאומית, על פי הרב פירון? האם גם אתם חשים כך?
5. "עם שלם דומם" - האם לדעתכם שתיקה של עם שונה משתיקה של יחיד? נמקו.

צפירת דומייה בטקס יום הזיכרון לחללי צה"ל ברחבת הכותל בירושלים (צילום: זיו קורן לע"מ)

עַת לַחֲשׁוֹת וְעַת לְדַבֵּר (קהלת ג', ז')

התבוננו באיור שלפניכם:

כתבו במילים שלכם,
כיצד צריכה מיכל להגיב?

1. מדוע בחרתם בדרך תגובה זו? מהם היתרונות ומהם החסרונות בתגובה זו?
2. האם אירע לכם מקרה בחייכם שבו העליבו אתכם? כיצד הגבתם ומדוע?

הוכח תוכיח

כַּשִּׁיחֲטָא אִישׁ לְאִישׁ - לֹא יִשְׁמָמוּ [=ישנא אותו]
וְיִשְׁתַּק...
אַלֹּא מִצָּוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלֹאמַר לוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ לִּי
כֹּךְ וְכָדִי וְלָמָּה חָטָאתָ לִּי בְּדַבָּר פְּלוֹנִי?
שֶׁנֶּאֱמָר: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתְךָ, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו
חֲטָא" (ויקרא יט, יז).
(רמב"ם משנה תורה, הלכות דעות ו, הלכה ז)

הנעלבין ואינן עולבין

תנו רבנן [=שנו חכמים]:
הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין.
שׁוֹמְעִין חֲרַפְתָּן וְאֵינָן מְשִׁיבִין...
עֲלִיהֶן חֲפֵתוֹב אוֹמֵר: (שופטים ה):
"וְאַהֲבִיו כְּצֹאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ"
[=הולכים ומתחזקים כמו השמש העולה].
(תלמוד בבלי, גמין לו)

3. כיצד צריכה מיכל לנהוג, על פי כל קטע?
4. "שׁוֹמְעִין חֲרַפְתָּן וְאֵינָן מְשִׁיבִין" - כיצד לדעתכם משפיעה השתיקה על הנעלב ועל המעליב?
5. "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתְךָ" - כיצד משפיעה התוכחה על הנעלב ועל המעליב?
6. "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא" - איזה חטא עלול להיגרם?
7. "וְכָל הַמְרִיבָה דְּבָרִים, מְבִיא חֲטָא." - מה היחס בין אמירה זו ובין דברי רמב"ם?
8. איזה קטע תואם את השקפתכם ומדוע? איזו התנהגות 'מתקנת' יותר לדעתכם?
9. "וְאַהֲבִיו כְּצֹאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ" - איזו התנהגות מבטאת לדעתכם גבורה רבה יותר בעת עלבון: שתיקה או הוכחה? נמקו.

"כְּצֹאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ"

תנו דוגמה למקרה שנכון יותר בעיניכם לשתוק, ודוגמה למקרה שנכון יותר בעיניכם להגיב בדיבור.

אדוארד מונק, הצעקה

אימו של הנער בן ה-15, שהתאבד בגלל הקנטות בפייסבוק, הרצתה בגילוי לב בפני תלמידי תיכון וביקשה מהם לא לשתוק עוד:

"בית הספר שבני למד בו נחשב לאחד מבתי הספר הטובים בארץ, אבל גם בו לא היה צדיק אחד, לא מהחברים ולא מלמעלה. אף אחד לא ראה, ומי שראה משהו שאינו כשורה לא חשב שצריך לדבר, כי הוא לא הבין עד כמה הילד פגוע. היום אני כנראה מבינה. אנחנו המשפחה חייבים להיות השגרירים שפוקחים את העיניים ומוותרים על השתיקה. לכל אחד מאיתנו שנמצא בבעיה תמיד יש בן אדם אחד קרוב. לא צריך לפחד מהחברה, חייבים לספר למישהו על מה שכואב. אני בטוחה שבני פחד לספר למישהו כי בטח פחד שמחר יקבל עוד כאפה בבית הספר ואני ממש זועקת – חייבים לדבר!"

(NRG מעריב, 17/2/2011)

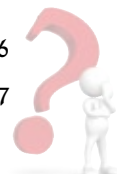
1. מדוע לדעתכם העדיפה סביבתו של הנער לשתוק?
2. מדוע לדעתכם העדיף הנער לשתוק?
3. על מי לדעתכם מוטלת האחריות לפעול במקרה כזה ומדוע?
4. איזו פעולה היתה יכולה לדעתכם למנוע את תוצאות המקרה?
5. חשבו - כיצד ניתן להכריע מתי יש לשתוק ומתי יש לדבר?

זכות השתיקה

הזכות השמורה לאדם הנמצא בחקירה לשתוק, במקום לענות לשאלות חוקריו, כאשר תשובה לשאלות אלו עלולה להפיל. זכות השתיקה היא אישית, כלומר היא באה למנוע הפללה עצמית, אך אין להשתמש בה כדי למנוע הפללה של אדם אחר. זכות השתיקה היא בגדר יסוד בעלת מעמד חוקתי, מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

6. מהי מטרת זכות השתיקה? מדוע לדעתכם יש לעגן זכות זו בחוק?
7. מתי לדעתכם אין לאדם זכות לשתוק? נמקו.

והעולם שתק/ אפרים סידון

והעולם שתק
כי העולם שותק תמיד
זה נוח
זה חוסך מאמץ וכוח
וזה לא מטריד.
והעולם שתק
והפנה את מבטו.
אחרים שופכים את הדם –
ואין זו אחריותו.
הוא בסך הכול עולם.
עולם קטן ועסוק.
ושיניחו לו בשקט –
וסוף פסוק...

1. "והעולם שתק" - למי הכוונה? הביאו דוגמאות.

2. מדוע שותק העולם? מה מבטאת שתיקתו?

3. מה מצפה הכותב מן העולם, ומדוע? האם אתם מסכימים איתו? נמקו.

4. האם יש הבדל בין שתיקה של יחיד לבין שתיקה של חברה? הסבירו.

הביאו דוגמה נוספת למצבים (בדיונים או מציאותיים) שבהם אסור לדעתכם לשתוק.

סיכום:

השלימו את הטבלה שלפניכם וכתבו מהי משמעות השתיקה על פי כל אחד מהקטעים:

והעולם שתק/ אפרים סידון	זכות השתיקה	"הוכח תוכיח" - הרמב"ם	"הנעלבין ואינם עולבין" - תלמוד בבלי	צפירה	סייג לחוכמה שתיקה	תענית דיבור	ויפאסאנה	
								מה מייצגת השתיקה?
								האם, לדעתכם, שתיקה זו תורמת לתיקון החברה? נמקו.

5. לאיזה סוג של שתיקה לדעתכם מתכוונת המשנה?

מדוע סוג שתיקה זה טובה בעיני רבי שמעון?

6. איזה סוג שתיקה לדעתכם יכול לתרום לכם בחייכם? נמקו.

בין מדרש למעשה ובין דיבור לעשייה

ולא המדרש הוא העקר, אלא המעשה.

מהו מדרש?

עיינו בהגדרות השונות למושג 'מדרש' ולפועל 'דרש':

דרשה : נאום בפני קהל

דרש: למד, עיין, חקר

בית מדרש: מקום לימוד

מדרש: לימוד של פסוק מן התנ"ך, על פי כלים פרשניים שהתנו חז"ל, בכדי ללמוד ממנו הלכה או רעיון מוסרי.

1. לאיזה מן הפירושים של המילה "מדרש" מתכוונת המשנה לדעתכם?
2. "אלא המעשה" - לאיזה מעשה לדעתכם מתכוונת המשנה?
3. מהי לדעתכם משמעות המשנה, והאם אתם מסכימים עם אמירה זו?

בין מדרש למעשה - רבי אלעזר והמכוער

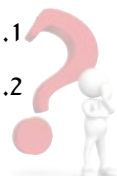
מעשה שבא רבי אלעזר בן רבי שמעון מבית רבו, והיה רכוב על החמור, ומטייל על שפת הנהר. ושמה שמחה גדולה, והייתה דעתו גסה עליו [=גאה], מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו [האדם]: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו [שלום]. אמר לו [רבי אלעזר]: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני "כמה מכוער כלי זה שעשית". כיון שידע [רבי אלעזר] בעצמו שחטא, ירד מן החמור ונשטח לפניו, ואמר לו: נענית לך, מחול לי! אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו: "כמה מכוער כלי זה שעשית". היה [רבי אלעזר] מטייל אחריו, עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם [האדם]: למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לו: לזה שמטייל אחרך. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל!

אמרו לו: מפני מה?
אמר להם: כך וכך עשה לי.
אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול
בתורה הוא.
אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד
שלא יהא רגיל לעשות כן.
מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש:
'לעולם יהא אדם רך כקנה, ואל יהא קשה
כארז'.
[תלמוד בבלי, מסכת תענית דף כ ע"א]

1. מה עשה רבי אלעזר כשפגש את המכוער? ממה נבעה התנהגותו?
2. כיצד הגיב המכוער, ומה דעתכם על תגובתו? התייחסו גם למקורות שלמדנו ("הנעלבין ואינן עולבין", ו"הוכח תוכיח").
3. "כל המרבה דברים - מביא חטא" - האם אמירה זו מתקיימת בסיפור? היכן?
4. "אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל" - לאיזו התנהגות ציפה המכוער מרבי אלעזר ומדוע?

"מיד נכנס... ודרש: 'לעולם יהא אדם רך כקנה, ואל יהא קשה כארז'"

היעזרו במידע שלפניכם והסבירו במילים שלכם את המדרש:

קנה - צמח שגדל על
גדות הנחלים ומאופיין
בהסתגלות מרשימה
וביכולת הישרדות גם
בתנאי אקלים שונים
ובמצבים קיצוניים.

ארז - סוג עץ ממשפחת
האורניים, הנחשב לעץ
חזק ומעולה לבנייה.
הארז מסמל חוזק.
מכאן הביטוי "בחור
כארז".

5. מה הקשר בין המדרש שדרש רבי אלעזר לבין מעשהו?
6. מהו העיקר על פי הסיפור: המדרש או המעשה? נמקו.

כתבו המשך לסיפור, ובו תספרו כיצד יכול היה רבי אלעזר להביא את דרשתו לידי מעשה.

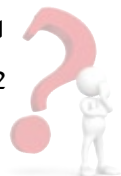
נאה דורש ונאה מקיים

"נאה דורש ונאה מקיים"

(מתוך התוספתא במסכת פסחים, דף מט, ע"א)

אמירה של חז"ל, המשבחת את האדם שהצהרותיו מתבטאות במעשיו, ומבקרת את האדם שמעשיו אינם הולמים את הצהרותיו.

1. "נאה דורש ונאה מקיים" – תנו דוגמה לאדם שמייצג בעיניכם אמירה זו.
2. מה דומה ומה שונה בין פתגם זה ובין המשנה "לא המדרש עיקר אלא המעשה"?

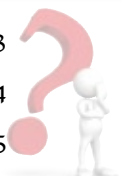

מלאו את הטבלה הבאה:

האמירה	"נאה דורש" עד כמה אני מזדהה עם האמירה, מ-1 עד 5?	"נאה מקיים" עד כמה אני מקיים את האמירה, מ-1 עד 5?	דוגמה למעשה המבטא אמירה זו
"אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו" (פרקי אבות ד כו)	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	
"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" (פרקי אבות ב יג)	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	
"הוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות" (פרקי אבות א טו)	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	
לתת בלי לצפות לגמול - זוהי נתינה אמיתית	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	
כולם בשביל אחד – ואחד בשביל כולם!	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	
גלעד שליט עדיין חי. יש לפעול למען שחרורו	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	
איכות הסביבה זה בידיים שלנו	5 4 3 2 1	5 4 3 2 1	

3. האם מצאתם חפיפה בתשובותיכם בין "נאה דורש" ל"נאה מקיים"?
4. מהם הקשיים, בעיניכם, בקיום דברים? פרטו.
5. הביאו דוגמה מחייכם למצב שבו קיימתם את "נאה דורש ונאה מקיים".

סוניה פרס

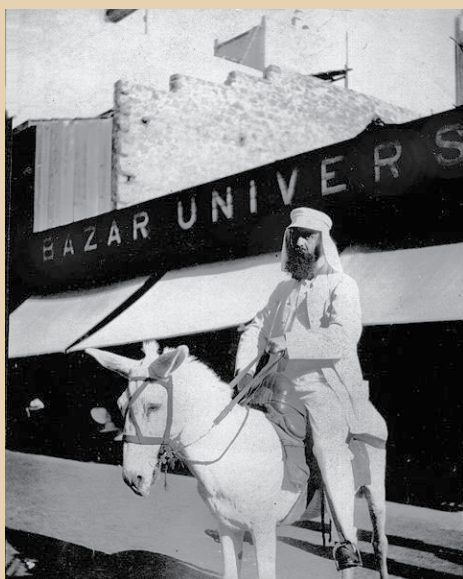
1924 - 2010

סוניה פרס נולדה באוקראינה ב-1924, בהיותה בת 5 עלתה לישראל עם בני משפחתה. עם סיום לימודיה התנדבה לצבא הבריטי ושירתה כאחות. את בעלה, שמעון פרס, פגשה בכפר הנוער בן שמן, והשניים נישאו ועברו להתגורר בקיבוץ אלומות שהקים בעלה, שנים אחדות קודם לכן. כאשת פוליטיקאי ואיש ציבור, התרחקה סוניה מאור הזרקורים והקדישה את חייה לעשיית חסדים ונתינה בסתר. היא נפטרה בביתה, בת 87.

לאור הרקע אל אייו - האם
לדעתכם מתכוון הרצל אל
מסל בקטע זה?

הרצל בביקור בארץ ישראל, 1898

את רוב עבודתה עשתה סוניה בסתר; הלכה לשטוף רצפות למוסדות של ילדים מפגרים או של חולים... תמיד האירה פנים, כבשה לבבות ללא מאמץ. ביתנו היה מלא או בשקי בגדים שאספה כדי לחלק לעניים, או באנשים אחרים הזקוקים לעזרה, יתומים, חולים, והעיקר שאיש לא ידע מזה. שלא יעשו מזה סיפורים. זו לא הצגה... לא מפני שדיברה בקול רם... אלא מפני שהייתה דוגמה - על פי התנהגותה ידענו מה נכון ומה לא נכון, מה רע ומה טוב.
(מתוך החספד של שמעון פרס על סוניה אשתו)

1. מה מאפיין את סוניה פרס, על פי הקטע?
2. מדוע בחרה סוניה פרס שלא לפרסם את מעשיה? האם לדעתכם היה הפרסום מפחית או מוסיף לערך מעשיה?
3. הביאו דוגמה משלכם לאיש מעשה, והסבירו מדוע בחרתם בו.

איש מדרש או מעשה?

הרצל שוכנע כי הפתרון לבעית היהודים בגולה הוא הכרה מדינית ונתינת זכויות לעם היהודי בארץ משלו. את שארית חייו הקצרים הקדיש לניסיון הגשמת רעיון זה. דברים אלו שם הרצל בפיו של אחד מגיבורי ספרו "אלטנוילנד":

הייתי יכול - הייתי חייב - להיות שותף למפעל הנהדר הזה, לתקומת העם... אני מתבייש בחוסר המעש שלי, באנוכיות שלי. חובתו של כל יהודי משכיל בן זמני הייתה לעשות משהו למען הקהילה, ואני - אני באמת מתבייש בזה - ברחתי ממילוי חובתי...

אלטנוילנד, עמ' 206

הרצל כסופר, הציג את חזון המדינה היהודית שלו בספריו "מדינת היהודים" ו"אלטנוילנד" (ארץ ישנה-חדשה). בשנת 1897, כינס הרצל את הקונגרס הציוני הראשון בבאזל שבשווייץ, ובכינוס זה הציב את הבסיס לכל המערכות הפוליטיות של התנועה הציונית. מאותה שנה התכנס הקונגרס מדי שנה-שנתיים באחת ממדינות אירופה ועסק בבעיות שונות שקבעו את דרכה של התנועה הציונית.

בפתיחת הקונגרס הציוני השלישי, שהתכנס בשנת 1899, הציג הרצל
בנאומו את הדברים הבאים:

...באנו הנה [אל הקונגרס הציוני], כדי לברר וללבן את תלונותינו
ודרישותינו של לאום מתעורר לתחייה. בתחילה יכול היה להראות,
שלא הועלנו בזה הרבה, כשאנחנו באים הנה ונאומים נאומים, נאומים
מלאי אנחות.

אבל בעלי הספק האלה אינם שמים אל לב, כי גם באספות אחרות
אינם אלא מדברים, ומי זה יכחיש בדבר, כי לנאומים יוצאים ממקום
כזה יש השפעה כבירה מאוד על ההווה ועל העתיד של העם.

מתוך ההכרה הזאת עמלנו ליצור בימה, אשר מעליה נשמיע את דברינו:
את הבימה העברית.

הרצל נואם בקונגרס הציוני
השני בבאזל, 1898

אולם המליאה בכנסת

1. מהי הביקורת שכנגדה מדבר הרצל?
2. "לנאומים יש השפעה כבירה מאוד על ההווה ועל העתיד" -
מה דעתכם על אמירה זו?
3. כיצד לדעתכם יכול נאום להשפיע? תנו דוגמה.

הרצל האמין כי כדי לפתור את בעיית היהודים יש להשיג ראשית הכרה ואישור
(צ'ארטר) ממדינות העולם. לפיכך פעל הרצל לממש את חזונו באמצעות משא
ומתן עם מנהיגי העולם, וקיווה לקבל מהם הצהרה בזכות הקמת מדינה ליהודים.
במהלך פעילותו נפגש עם הקיסרות הגרמנית, עם הסולטאן הטורקי, עם ראשי
המעצמה הבריטית ואף עם האפיפיור.
פעילותו המדינית של הרצל עוררה עימות עם אנשי זרם הציונות המעשית שטענו
כי רק בקביעה מעשית של עובדות בשטח, כלומר באמצעות עלייה והתיישבות
בארץ ישראל, יזכו היהודים לעצמאות ולמדינה משלהם.

"לנאומים יש השפעה כבירה מאוד
על העבר וההווה של העם". האם
לדעתכם הכנסת מממשת את דבריו
של הרצל בקונגרס?

4. במה התבטאה עשייתו של הרצל?
5. מהי הביקורת של הציונות המעשית על הרצל בשאלת 'המעשה'?
- עם מי אתם מסכימים ומדוע?
6. מה לדעתכם מאפיין את חייו של הרצל – הדיבור או המעשה?

כתבו תגובה של הרצל על משנת רבי שמעון:
"ולא המדרש הוא העקר, אלא המעשה."
וכל המרבה דברים, מביא חטא."

החברה האתוקנת שלי חובליים שינוי

עוד בחדשות

משימה מסכמת: חלק א'

כותרות היום

90% מעובדי הניקיון והשמירה בבתי הספר לא מקבלים זכויות סוציאליות, כגון ימי מחלה וחופשה. חלקם אף מקבלים פחות מעשרה שקלים לשעה.

"הופתעתי לראות שבהתנגשות בין הערכים שמלמדים אותנו לבין הכסף, הכסף גובר", אמרה רותם חביב, תלמידת תיכון בירושלים, שיחד עם חברה ראינה יותר מ-100 עובדי ניקיון ושמירה.

"בהתחלה לא ידעתי איך אשאל מישהי בת 50 כמה היא מרוויחה. הרי זאת חוצפה ומה בכלל אני מבינה. היו באמת כאלה שפחדו לענות, אבל אחרי זה ראינו שרובם שמחו לענות ושמחו שמישהו מתעניין בהם", סיפרה תלמידה אחרת. כל המרואיינים סיפרו שהם מקבלים את משכורותיהם באיחור ולא מקבלים החזרי נסיעות.

הארץ, 30/5/2006

בעקבות הממצאים החליטו התלמידים בכיתה להוביל שינוי בתנאי העסקתם של עובדי הניקיון בבית הספר, והתעורר ויכוח באיזו דרך לפעול:

- תלמיד אחד אמר שאסור לשתוק ויש להשבית את הלימודים עד שהיחס אל עובדי הניקיון ישתפר וזכויותיהם יתמלאו.
- ראש מועצת התלמידים הציע לנאום לפני כל בית הספר, במטרה להביא לשינוי גדול יותר.
- תלמיד אחר טען שלא צריך לדבר אלא לעשות – ואפילו מעשה קטן, כמו לדאוג שבכל סוף יום לימודים כל התלמידים ירימו את הכיסאות שלהם, יהיה משמעותי.
- הועלתה הצעה שכל הכיתה תתנדב ותחליף את עובדי הניקיון למשך יום אחד, כדי להזדהות איתם.
- חלק מהילדים טענו כי כל הרעש סביב הנושא רק פוגע בעובדי הניקיון ומביך אותם, ועדיף לסייע להם לפעול בדרך שנראית להם לנכון.
- מספר ילדים הציעו להקים קבוצה בפיסבוק שמטרתה להביא לכמה שיותר חברים, שיקראו לשינוי.
- האם יש לכם הצעה אחרת?

1. באיזו דרך על הכיתה לפעול לדעתכם כדי להביא לשינוי המשמעותי ביותר? נמקו.
2. באיזו דרך הייתם בוחרים אתם לפעול ומדוע?
3. אילו מהדרכים שהוצעו מייצגות "מדרש" ואילו מייצגות "מעשה"? נמקו.
4. כיצד ניתן לדעתכם להביא לשינוי המשמעותי ביותר, ומדוע?

חלק ב':

1. חפשו בעיה נוספת, שנתקלתם בה בסביבתכם. הציעו דרך לתיקון וישמו דרך זו.
2. הציגו במליאה הכיתתית את הבעיה ואת הפתרון שבו בחרתם. התייחסו גם לשאלות הבאות:

- מדוע בחרתם דווקא בדרך זו? כיצד לדעתכם היא מובילה לשינוי?
- האם הדרך שבחרתם מייצגת בעיניכם "מדרש" או "מעשה"? נמקו.

